

Dvanaeste jugoslavenske pozorišne igre nisu nikoga ni oduševile ni posebno razočarale. Na nivou zainteresovanosti teatra za savremenu domaću dramu, one su pružile i više nego što smo očekivali i naslućivali iz najavljenog programa. Problem, dakle, nije u stvaralačkoj oseći nego u shvatanju pozorišnog festivala kao negovanja ustaljene zvanične forme umesto kao prezentacije rezultata koji se ne ostvaruju godišnje niti u bilo kakvim pravilnim vremenskim razmacima već po unutrašnjim zakonima stvaralaštva podložnim klimaksima koje prouzrokuju daleko suprotniji činioći.

Zato je za mene dvanaest godina egzistentan problem, još uvek nerešen, kako se u praksi približiti nadelima koja iz godine u godinu svi koji na bilo koji način kreiraju taj festival izneveravaju. Ako, naime, hoćemo turističku atrakciju kao što su Dubrovačke ljetne igre, onda je sve u redu. Ako hoćemo smotru pozorišnog umeća ansambala, reditelja, scenografa i kostimografa, primedbe takođe opadaju. Ali ako hoćemo ono što stoji zapisano u osnovnim dokumentima ove institucije, ako, dakle, hoćemo smotru jugoslavenske savremene drame, onda ili moramo da budemo na visini sopstvenih zamisli pa da se jedne ili čak dveju godina odrekneemo festivala, a da treće festival traje dvadeset dana, ili da prepustimo Pozorje sudbini mnogih pokojnih institucija koje je ugušila sopstvena konvencionalnost.

Nije to samo moja zabrinutost. Zabrinuti su svi oni ljudi koji je Pozorje osnovano: pisci, dramaturzi, pozorišni teoretičari i kritičari. Oni koji su se oko Pozorja okupili po drugim linijama, reprezentativnijim i spektakularnijim, svakako nisu zabrinuti. Jer ako jednog dana Pozorja više ne bude, stvorile se neki drugi festival koji će takođe imati svoju reprezentativnu i spektakularnu stranu. Božan izlaziva činjenica da reprezentativnost i spektakularnost participiraju u kreiranju prakse Pozorja daleko više.

Glavni odbor kao da više i ne razmišlja o tome imamo li mi zaista autorski festival ili nešto što se u stilu namera, ideja i finansijskih sredstava profiliralo u Sterijino "Pozorje", a što ja zalista ne bih umeo da okarakterisem na način koji dozvoljava da se u tom imenovanju otkrije i izvesna jasna funkcionalnost. Možda će autorizovani stenoigram sa ovogodišnjih sastanaka Ocenjivačke komisije provocirati razgovor za koji nikako ne stiže da da inicijativu najkompetentnijem forumu.

STAV I HRABROST SELEKTORA

Pri takvom stanju stvari lice sa najneprijatnijim zadatkom svakako je bio ovogodišnji selektor. Svi, pa i oni koji su Pozorje doveli do nivoa na kome sada životari, očekivali su od Petra Selema da obavli posao na opšte zadovoljstvo. Selektor se, međutim, suočio sa ogromnim brojem prijavljenih predstava i minimalnim mogućnostima da iz tog nabujalog kvantiteta sastavi bar pristojan repertoar. I on je zaista učinio najviše što je mogao. Omogućio nam je da sagledamo trenutne disproporcije u dometau do kojih su se vinuli pojedini graditelji predstava, da osetimo i plodonosno nezadovoljstvo tekstovima i poneko izuzetno zadovoljstvo zbog izvrsnih individualnih ostvarenja u samim predstavama. Repertoar Petra Selema bio je, sem toga, krajnje nekonvencionalan. Selektor je, očigledno, imao dovoljno ličnog stava i dovoljno hrabrosti da ga ničim ne fasciniraju ugled pojedinih kuća ili zvučnost imena. Nezaobilazna je i neporeciva njegova indirektna, samim programom izrečena konstatacija da su repertoari u pozorišnim centrima sve neaktuelniji i komercijalniji ili plod neodgovornog subjektivnog estetizma njihovih rukovodilaca, a način pozorišnog mišljenja, dakle i delanja, sve akademizovani. Dvanaesto pozorje u svojoj svojoj prosečnosti ima i sveći trenutak. Ta pozitivna i ohrabrujuća koliko, istina, i obehtrabujuća činjenica puna je afirmacija malih provincijskih i eksperimentalnih teatra. Pozorišni život duh preselio se u Zenicu i Trst, a svoju sposobnost da se odene u novo savremenije ruho pokazao u predstavama tek rođenih kuća — Dramskog teatra iz Skopja i Teatra itd. iz Zagreba, koji je svoju predstavu, opet zbog forme i kalendara, prikazao van konkurencije.

Hronološki posmatrano, Pozorje je počelo dosta zadovoljavajuće. Od pravih priredbi posebno je zanimljiv bio Prvi međunarodni trijenale pozorišne knjige i periodike. On je omogućio uporedne produkcije u inostranstvu sa produkcijom kod nas, naravno — na našu štetu. Ostavimo li po strani tehničku opremu naših knjiga i časopisa, koja u ovom trenutku ima važnost samo ako našu produkciju posmatramo u svetlu međunarodne teatarske afirmacije, poraziće nas činjenica da od svih izlagača, u pogledu raznovrsnosti i sistematičkog registrovanja i publikovanja pozorišne i prošlosti i sadašnjosti jedva držimo korak jedino sa Bugarskom. Nisu samo zemlje sa ve likom pozorišnom tradicijom ispred nas. Pretekli su nas praktično svi. Treba samo videti sa kakvom pažnjom, ukusom i ažurnošću publicistika u svetu prati pozorište pa izdajući sa neoklonjivim uspehom da prema danju dobijamo oblake.

Uveče nas je Mile Korun ponovo prijatno iznenadio. Ostala nam je u pamćenju njegova izvrsna postavka Cankarevog "Pohujšanja u dolini šentflorjanskoj" i reditelj Slovenskog narodnog gledališta se i ovog puta trudio da pruži ostvarenje dostojno prošlogodišnjeg festivalnog debija. Što u potpunosti nije u tome uspeo, uzrok je u slabostima

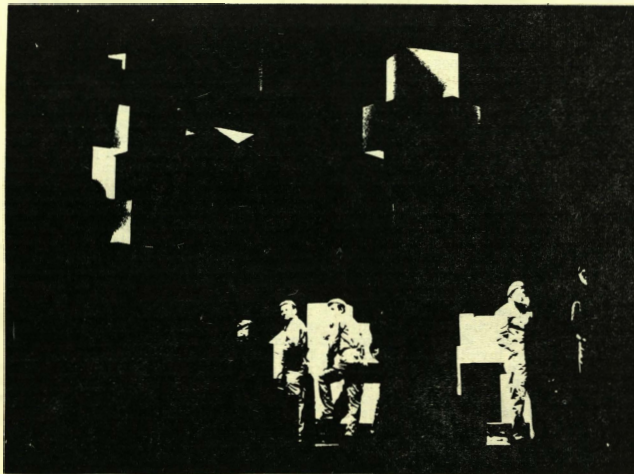
DELAVNICA ISBLAKOV

Uveče nas je Mile Korun ponovo prijatno iznenadio. Ostala nam je u pamćenju njegova izvrsna postavka Cankarevog "Pohujšanja u dolini šentflorjanskoj" i reditelj Slovenskog narodnog gledališta se i ovog puta trudio da pruži ostvarenje dostojno prošlogodišnjeg festivalnog debija. Što u potpunosti nije u tome uspeo, uzrok je u slabostima

XII sterijino pozorje

festival osrednjosti

TOMISLAV KETIG

Galilejevo užasašće, Teatar, itd., Zagreb

teksta Mihe Remeca. Autor „Delavnice oblakov“, uprkos sopstvenom uverenju da je gledaocima otkrio specifičan problem, pružio nam je varijantu opšteg problema socijalističkog društva u prvoj fazi razvoja — problem da se u okviru etičkih koordinata reši sukob stinosopstveničke seljačke svesti sa imperativima generalnog razvoja zajednice. Zato su i literarni kvaliteti ostali u okvirima mogućnosti koje je takva upućena i shematizovana varijanta pružala. Umesto analize koja bi poniranjem do ljudskih individualnih autentičnosti stigla i do te tražene i najavljenе, a neprisutne specifičnosti, imali smo priliku da slušamo saopštenja jedne radoznale i smeje opservacije koja je zahvatila široko ali po površini ili do dubine do koje seže brza i lakomisljena optika reportaže.

Autentičnost koja se tu i tamo ipak čula, bila je više autentičnost u nama, u univerzalnosti etičkih kriza i večno budnom rezonatoru kolektivnog humanizma, nego autentičnost likova na sceni. Tragizam, beznađe, zbunjenost i demobilisanost bile su više do pozorišnog efekta koji je invencija reditelja izvukla i iz minimuma preduslova koji su postojali.

KOMANDANT SAJLER

Skoro da se nema šta dodati negativnim beogradskim kritikama predstave „Komandant Sajler“. Dramaturški već loše sačinjen tekst, režija je dovela do iverice scenске katastrofe. Uzaludni napori izvrsnih glumaca kao što su Petar Banišević i Severin Bijelić. Predstava je očigledno došla zahvaljujući pre svega kreaciji glumaca a i prisustvu izvrsnih literarnih vrednosti teksta koji je, iako dramaturški trajav, dijaloški imao nekoliko besprekornih sekvenci.

Ono što, međutim, treba ipak reći, to je duboka nesaglasnost sa Mihizom kao stvaralačem.

Mihiz, na primer, izjavljuje da se retko čega tako grozi kao simboličnog, alegorijskog, paradoksalnog i apsurdnog teatra. Skoro, međutim, nisam pročitao i video dramu sa toliko simboličnog, alegorijskog, paradoksalnog i

apsurdnog u sebi, kao što je Mihizov „Komandant Sajler“. Ta drama poseduje i jednu površnu apodiktičnost, težnju za podvođenjem pod univerzalni imenitelj svakog kolektivnog stanja koje nije proisteklo iz pobuda racionalne svesti. U „Komandantu Sajleru“ generalno je osuđen fanatizam ili, kako su to neki kritičari bezrazložno „precizirali“ — fanatizovana svest.

Kakva je to „fanatizovana“ svest? Obično ljudsko i istorijsko iskustvo uči nas da skladašne izvesne svesti ka fanatizmu ne zavisi uopšte od obrazovanosti njenog nosioca. On se, istina, rada tamo gde se vrši jedna dugotrajna i smišljena ideološka propaganda, ili gde nepovoljan nacionalni, ekonomski i kulturni položaj određenih ljudskih grupa stvara određenu kolektivnu predispoziciju. Ali i u optimalnim situacijama fanatizacij podležu izvesni ljudi, dok drugi u identičnim okolnostima, bez obzira na njihovu poziciju na socijalnoj skali zadržavaju individualni stav i individualni kriterijum. Šta je onda to u svesti što inklinira ka fanatizmu?

To je odsustvo analitičkog duha. Čovek — analitičar ne stvara se življenjem u određenim društvenim uslovima. On se rada. Rada se sa osnovnim ljudskim kvalitetom — sumnjom i sa njom i umire.

A VII Sajler je upravo to. On koji izvrsno poznaje ljude, koji je majstor psihologije, on superiorno suprotnost pravom fanatiku — Jeleni i, sklonom ka tiradama, rasno fanatizovanu Meljioru Vajsu, on nije fanatik. On može biti čovek koji svesno prihvata određenu ideologiju iako zna njen antihumanitet i on bi to izvrsno bio. Ali Mihiz mu ne da da to bude! Zato na sceni imamo jedan tužno-smešan karakterološki bastard i tu se zapravo, na svojoj okosnici, drama ruši, ona postaje neautentična, otud neodumice i tu nasrta ona negativna dejstva koja je Vlada Stamenković izvrsno definisao kao poremećenost ravnoteže u korist negativne komponente. Mihiz je, dakle, pronašao nehotice anti-socijalističkog realizma.

POKOJNIK

Način na koji je Ljubisa Georgijevski postavio Nušićevog „Pokojnika“ nije nov pristup satiričnom tekstu. Novo je, međutim, to što je takav postupak primenjen u scenjskoj postavi Nušića. „Pokojnik“ je, istina, jedini Nušićev tekst na kome je takav treman moguć. Sasvim uslovno, sporednim faktografskim detaljima vezan za određeno vreme, taj besumne najbolji komad njegov, očišćen od „nušićevštine“ i sveden na svoje prave značajke, igran u okvirima smisla a ne u okvirima gešta, dobio je u univerzalnijoj vrednosti, postao prihvatljiv i prisutan u naše doba. Ansambli Dramskog teatra iz Skopja, uz zenički bio je najugravnija ekipa na ovom Pozorju. Da je reditelj u svom postupku osavremenjavanja bio još dosledniji bio bi to događaj koji bi se još duže pamtio.

KOD VEĆE TI SLAVINE

U predstavi Zeničana dogodilo se nešto slično što i u predstavi Slovenskog narodnog gledališta. Dobili smo atmosferu, igran, kompletan i uzbuđujući scenjski doživljaj, a da je tekst bio samo formalni conditio sine qua non. Načasjivičeva poetika mističkih nagoveštaja tajanstvenog i nesavladivog ljudskog iskonsa dala je početni akord, a zatim, prisustvom samo jednom nesvakidašnjem ritualu punom egzaltacije, psihičkog i fizičkog grejanja, začaranog kruga sudbine u kome se koprcaju bespomoćna bića, ritualu u kome je govor postao samo pomoćni scenjski element i u kome je ono što je bilo jasno, bilo ti i bez posredovanja tekstuelnog smisla.

BORA ŠNAJDER

Aleksandar Popović — vunderkind savremene naše komediografije predstavio se svojim do sada dramaturški najvršim ali i, u porodici ostalih njegovih komedija istog tipa, literarno najslabijim delom. To ne znači da je njegov doprinos na ovom Pozorju mali. Potvrdio je svoju savremenost i autentičnost i stvorio nov lik — Bora šnajdera. Bora ima dvostruku vrednost: on je i reprezentant niza ljudi sličnog ponašanja sličnih duhovnih horizonta, slične steriliteti i prinudnosti i sopstvenim i društvenim imperativima da se ponaša i egzistira iznad svojih moći, a istovremeno i jedna sveže stečena osobina koja se u različitom intenzitetu nalazi u svima nama. Ali u ovoj komediji ima i veoma mnogo praznog hoda, malih feljtonskih efekata i bezrazložnih jezičkih kalambura. Ipak, stoji činjenica da je vakuum prebrođen i da se već sa sigurnošću može reći da je Nušić dobio dostojnog naslednika.

I opet su glumci biser predstave, a pre svega Branko Pleša i Dragutin Dobričanin. Režija opet stvar nije dovela do kraja, a scenografija je primer scenjskog nagomilavanja i nefunkcionalne pretrpanosti.

Trčani su došli sa najslabijim tekstom festivala. Ipak, reditelj Babić je pokušao da sa koncepcijom totalnog teatra po receptu: Pisatelj plus Brecht plus elektrifikari spase stvar. I ne možemo tvrditi da nije uspeo. Skladan napor celog ansambala, lep smisao za šansu svih protagonista i posebno uspele kreacije Joske Lukeša, Mire Sarđoče i Lidije Kozlovičeve izneli su predstavi do nivoa na kome se prijatno prati.

KAPETAN ĐŽON PIPLFOKS

Sa predstavom Zagrebačkog kazališta mladih desilo se upravo obrnuto. Zahuktali ansambli koji je počeo sa visokim „ce“ i iznemogao posle prve slike prezentirao je tekstove Dušana Radovića na način kojim se tekstovi takve literarne vrednosti ne mogu prezentovati. Duško Radović je ostao pridavljen u senci zvučnih i svetlosnih efekata, uz to još i „preveden“ ne samo na ijevskavi već i terminološki, tako da od rima nije ostalo skoro ništa! Od Božidara Vilića očekivao sam više poštovanja prema tekstu. Ako bi smo mogli da apstrahujemo tekst onda bi to ipak bila dinamična šarena igra orog ansambala sa izuzetkom one nemoguće kombinacije sa decom u ulogama Velikog Pirata i Načelnika admiralteta.

TRAKTAT O SLUŠKINJAMA

Neman posebnog afiniteta prema tekstovima kao što je „Traktat o sluškinjama“ jer mislim da savremeno doba nema vremena da se razlažešće nad lokalnim malim nesrećama i beznađama koje mu ništa ne kazuju o njemu samom. Ali ovog puta potrebno je zaista izneti izuzetak. Čipičev dugogodišnje trajanje za autentičnom vojvodinom urodilo je plodom. Pokazalo se da autentična Vojvodina, onakva o kakvoj smo navikli da mislimo i da je podrazumevamo, jednostavno više ne postoji. To je još samo nekadašnja Vojvodina i ona je ovde živa onakva kakva nije ni u sliki Trifkovića ni Izgajovića ni mnogih savremenih. Jedini prve Čipiča koji je otkrio prave konture tog mnogostrukog lica Panonije koja se i dobroćudno smeje i dobroćudno plače i koja i kada krvari i gine čini to nekako snehivljivo i pokorno, bio je Zarko Vasiljević. Da je reditelj i scenjski adaptator Bora Hanausk učinio nekoliko energičnijih zahvata u tekstu bila bi to svakako najbolja predstava u festivalskoj konkurenciji. Tim pre što su glumci, a posebno Ljubica Ravaš i Mirjana Banjac kreirali likove koji se pamte.

NAJBOLJA PREDSTAVA

Kada sam rekao „najbolja predstava u festivalskoj konkurenciji“ mislio sam na to da je najbolja predstava prikazana poslednje večeri izvan konkurencije. Teatar itd. izveo je dve jedinočinke Antuna Soljana koje su svoju prazvedbu doživle na radiju. Jedino moguća režija sa potenciranim prednjim planom — „Brdu“ i izvrsna scenografija u obe jedinočinke upotpunili su doživljaj koji je pružio i savremen i literarno vredan u evropskim razmerama prvi a uslovno i drugi tekst Soljanov, govoren i igran izvrsno. Kada stavljam malu ogradu u odnosu na teist „Galilejevog užasašće“ činim to jer put kojim Soljan dovodi fra Tomaza do identifikacije Galileja sa Hristom nije neprekidno postupiv pravi razložina. Galilej i fra Tomazo negde na polovini drame gube pravi kontakt i adoracija fra Tomazova nije potpuno motivisana.

Ziri je, uz manje zamerke, (nagrada za scenjsku adaptaciju) dobro obavio svoj zadatak. Bilo je nekoliko izjednačenih boljih predstava i odluka je posledica nijansi u afinitetima i shvatanjima. Takva odluka ne izdvaja nikog posebno već se kreće u granicama jednog od mogućih opredeljenja.

Veći je problem što osnovna pitanja ostaju otvorena i što ovogodišnji festival nije nikakva garancija za sledeći. Može se, naravno, nastaviti dosadašnjim putem ali bi bolje bilo organizovati prethodno razgovore o fizionomiji i koncepcijama igrara.

Ja sam za razgovore.